

Lohduton tiede ei ole aina niin ankeaa

MIKKO PUHAKKA

Professori

Kansantaloustieteen valtakunnallinen jatkokoulutusohjelma

Helsingin yliopisto

P.J. O'Rourke. *Eat the Rich. A Treatise on Economics*. Picador, Chatham, Kent, U.K. 1998.

P.J. O'Rourke, mm. *Rolling Stone* -aikakauslehtien toimittaja ja amerikkalainen republikaaninen humoristi, halusi selvittää, miksi taloudellinen vauraus eroaa niin suuresti eri puolilla maailmaa.¹ Ottaakseen asiasta selvää O'Rourke lähti tien päälle ja palasi ennen matkojaan ja niiden välillä opiskeluaikanaan karttamansa taloustieteen pariin. Hän vieraili Wall Streetillä, Albaniassa, Ruotsissa, Kuubassa, Venäjällä, Tansaniassa, Hongkongissa ja Shanghaissa. Hän vieraili myös taloustieteen perusoppien luona. Vastaus, jonka hän löysi, ei liene yllättävä: tarvitaan kovaa työtä, hyvää koulutusta, vastuuntuntoa, hyvin määritellyt varallisuusoikeudet, toimiva oikeusjärjestelmä ja demokraatti-

nen hallinto. O'Rourken kuvaus tutkimusmatkastaan, ja oikeastaan myös reportaasi ja matkakertomus, on hauskaa luettavaa, ja matkan varrella hän kommentoi myös taloustiedettä omaan sarkastis-humoristiseen tyyliinsä.

Ennen lähtöään matkalle P.J. halusi ottaa asioista selvää, sillä opiskeluaikanaan hän ei välttänyt perehtyä taloustieteeseen. Kirjallisuus, antropologia ja keramiikka olivat mielenkiintoisempia aiheita nuorelle opiskelijalle. Kirjansa esipuheessa hän suosittelee lukijalle mm. seuraavia teoksia: Milton *Friedmanin* »Free to Choose» ja »Capitalism and Freedom», Friedrich *Hayekin* »The Road to Serfdom» ja Steven E. *Landsburgin* »Armchair Economist».² O'Rourken mukaan lukijan tulisi välttää kaikkiin niihin teoksiin perehtymistä, joiden otsikossa ovat sanat »Investment» ja »Success» ja myös niihin, jotka John Kenneth *Galbraith* on kirjoittanut.

¹ »Rolling Stone magazine» on amerikkalainen viihdealan aikakauslehti.

² Klaus *Kultti* arvioi Landsburgin kirjan KAK:n numerossa 1/1999.

Hän pettyy voimakkaasti tutustuessaan taloustieteen perusoppikirjoihin: »It turns out that the Econ professors were economic idiots, too.»³ Tarkempaan käsittelyynsä hän ottaa kansantaloustieteen myydyimmän ja laajimmalle levinneen oppikirjan, *Samuelsonin* (ja *Nordhausin*) »Economicsin» 15. painoksen. Hän ei ollenkaan pidä Samuelsonin käsityksistä *Marxista* ja moittii Samuelsonia siitä, että niin monissa kohdin kirjaansa hän vastustaa vapaiden markkinoiden toimintaa.

Matkojensa välillä hän palaa »ottamaan kansantaloustieteen peruskurssin» uudelleen. Hän väittää, ettei hän edelleenkään ymmärrä taloustiedettä, mutta alkaa pikku hiljaa ymmärtää, kuinka taloustiedettä ymmärretään. O'Rourke mukaan opiskelija ymmärtää taloustieteestä ensimmäisen opiskeluvuoden jälkeen seuraavaa: »Taloustieteessä on paljon kuvioita. Minun on parasta opetella ne ulkoa. Tai ehkä onkin parasta, että hankin kopion viime vuoden tentistä.» No, parin drinkin jälkeen taloustiedettä ymmärretään vähän toiseen tapaan, jota tässä en nyt paljasta, jotta en pilaa lukuiloa.

Hän tarkastelee kymmentä vähemmän tärkeää taloustieteen perusperiaatetta, jotka hänen mielestään ovat mielenkiintoisia. Näitä ovat mm.: markkinat eivät ole koskaan väärässä; vaikka kuoletkin, kaikella on hintansa ja mennyt on mennyttä (uponneet kustannukset, eikö niin?).

Hänen selityksensä suhteellisesta edusta on vesiselvä ja hauska. Kirjailija John *Grisham* ja näyttelijä ja muusikko Courtney *Love* pystyvät molemmat kirjoittamaan jännityskirjoja ja tekemään lauluja. Vaikka Grisham on O'Rourken mukaan parempi molemmissa, kannattaa hänen keskittyä jännityskirjojen kirjoittamiseen, jotta

³ Ennen tämän virkkeen kirjoittamista, hän oli todennut itsekkin olevansa »an economic idiot».

yhteisön hyvinvointi maksimoituu. Soveltaessaan suhteellisen edun periaatetta kirjailija ehdottaakin Courtney Loven vaihtamista japanilaisiin cd-levyihin.

O'Rourke pohtii myös rahan olemusta ja on sen edessä ymmällään. Hän päätyykin tässä yhteydessä määrittelemään taloustieteen seuraavasti: »Economics is an entire scientific discipline of not knowing what you're talking about.»

Hän aloittaa vierailunsa kapitalistisista paikoista. Hyvän kapitalismin »maahan» hän tutustuu Wall Streetillä. Meno on niin kovaa, että hän alkaa pelätä koko kapitalismia.

Tavattuaan nobelistit Myron *Scholesin* ja Robert *Mertonin* drinkeillä, hän utelee heiltä, mitä hänen pitäisi tehdä omilla rahoillaan. »Epäsymmetrinen informaatio», he vastaavat. Kirjailija kirjoittaa Black-Scholesin optioiden hinnoittelumallin:

$$C = SN \left(\frac{\log \left(\frac{S}{K} \right) + \left(r + \frac{1}{2} \sigma^2 \right) t}{\sigma \sqrt{t}} \right) - Ke^{-rt} N \left(\frac{\log \left(\frac{S}{K} \right) + \left(r + \frac{1}{2} \sigma^2 \right) t}{\sigma \sqrt{t}} - \sigma \sqrt{t} \right),$$

jonka merkinnöistä hän lukijalleen selittää seuraavaa: C, S, N, log ja K= asioita, joista et ymmärrä mitään ja r, σ , t ja e = asioita, joista et halua tietää mitään. Merton ja Scholes olivat mukana Long-Term Capital Management -sijoitusyhtiössä, jonka kohtalon huomioonottaen O'Rourke saattaa olla jopa oikeassa!

Löytääkseen pahan kapitalismin maan hän joutuu menemään Albaniaan. Hän kuvailee maassa tapahtunutta Ponzi-huijausta, jossa suurin osa kansasta saatiin »sijoittamaan» ketjukirjeoperaatioon. Huijaus mureni palasiksi vuonna 1997. Maa on niin yritteliäs, että suurin osa

pääkaupungin Tiranan eläintarhan elukoistakin on varastettu ja myyty muualle.

Albaniassa oli laitonta omistaa auto aina vuoteen 1990 asti. O'Rourke raportoi, että siellä oli hänen vieraillessaan (heinäkuu 1997) 150 000 autoa. Euroopan romuautot ja kaikkein kuumimmat autot näyttivät kerääntyneen tähän maahan. Tilanne on kahdessa vuodessa muuttunut. Business Week -aikakauslehti raportoi vuoden 1999 lokakuun numerossaan (25.10.1999), että Albaniassa on nyt 500 000 autoa, joista 60 % on Mercedes Benzejä. Melkoinen määrä laatuautoja maassa, jossa per capita -tulot ovat n. 70 dollaria vuodessa! Niinpä niin, liian paljon vapautta ilman mitään rajoituksia.

O'Rourke ihmettelee läntisen naapurimaamme Ruotsin touhua, »folkhemmetin» eloa ja iloa. Julkinen valta puuttuu siellä jok'ikiseen ihmiselämän alueeseen. »Amerikkalaiset tuskin antaisivat Ted Kennedyn tehdä omat ruokaostoksensa», toteaa kirjailija. Koska kaikki on tasapästettyä, niin kaikki ruotsalaiset lienevät melko onnellisia. Jopa hulluus on jakautunut kaikkien kansalaisten kesken niin tasaisesti ja oikeudenmukaisesti, ettei se juurikaan näy katukuvassa. Toivottavasti me täällä Suomessa emme koskaan saavuta tätä tylsää »hyvän sosialismin paratiisin» tilaa.

Itäisessä naapurimaassamme, Venäjällä, oikeastaan kaikki asiat O'Rourken siellä vieraillessa näyttivät totaalisen epätoivoisilta, vaikka Moskovan valot McDonald's -kyltteineen antavatkin asioista ruusuisemman kuvan kuin ne todellisuudessa ovat. Näin näyttävät asiat olevan tälläkin hetkellä.⁴

Tansaniasta O'Rourke löytää yhden asian, joka on siellä paremmin kuin Yhdysvallois-

sa. Maan tieverkoston pituus on 1403 mailia, kun se taas Washington D.C:ssä on vähän vähemmän eli 1104 mailia. Tansanian tieverkoston kunniaksi on sanottava, että sen teillä O'Rourken kokemusten mukaan on vähemmän kuoppia ja monttuja kuin Washingtonin teillä. Tansanian ongelmien taustalla häämöttävät nyerereläisen sosialismin, »ujamaan», kokeilut.

Hongkongista O'Rourke sen sijaan on hyvin otettu. Hän kehuu nuorta brittiläistä siirtomaaherraa John Cowperthwaitea, joka saapui Hongkongiin vuonna 1945. Herra Cowperthwaite totesi myöhemmin jossakin haastattelussa, jossa häneltä kysyttiin Hongkongin hienosta taloudellisesta menestyksestä, ettei hän puuttunut talouselämän kulkuun juuri ollenkaan. Siinäpä oiva neuvo byrokraateille ja politiikan tekijöille.

Hongkong näyttää toipuneen historiansa pahimmasta lamasta vuodelta 1998. Huolimatta sen siirtymisestä Kiinan kansantasavallan alaisuuteen, siirtomaan talous näyttää olevan edelleenkin hyvin elinvoimainen.

Vaikka kirja onkin matkakirja, ei O'Rourke malta olla siellä täällä teoksessaan kommentoimatta Yhdysvaltain sisäpolitiikkaa. Yksi ronskeimmista kommenteista on varattu demokraattisen puolueen New Yorkin osavaltion senaattoriehdokkaalle, rouva Hillary Rodham Clintonille, joka 1970-luvun lopulla menestyksellisesti spekuloi lehmäfutuureilla.⁵ Eräässä toisessa yhteydessä hän kommentoi marxismia ja »Ross Perotologian» välisiä yhteyksiä.⁶

⁵ Ks. alaviite kirjan 25. sivulla.

⁶ Suurliikemies Ross Perot oli »kolmannen puolueen» ehdokkaana Yhdysvaltain presidentinvaaleissa 1992 ja 1996 saaden niissä 19% ja 8% annetuista äänistä.

⁴ Tähän johtopäätökseen tulee lukiessaan *Kuorsalon, Susiluodon ja Valkosen* (1999) melko tuoreen Venäjä-raportin.

Kirjassa on toki kuvattu myös elämän kar-
meuksia, joiden edessä kirjailija on nöyrä. Hän
tuntee suurta myötätuntoa niitä ihmisiä kohtaan,
jotka ovat näitä kauheuksia kohdanneet. Kirja
on kuitenkin elävästi ja hauskasti kirjoitettu.
Sitä on sujuvaa lukea. Lohduttoman tieteen ei
tarvitse aina olla niin ankeaa.

Kirjallisuus

- Kultti, K. (1999): »Poikkeuksellisen hyvä kirja
taloustieteestä», *Kansantaloudellinen aika-
kauskirja* 95, 205–207.
- Kuorsalo, A., I. Susiluoto ja M. Valkonen
(1999): *Venäjä ja rosvo kapitalismin haaksi-
rikko*. Edita, Helsinki.